

ВРАБОТЕНА РОМКА - СИЛНА РОМКА

Мониторинг на искористеност на активните мерки и услуги за вработување од страна на Ромките за 2020 година

Издание на: **ХЕРА – Асоцијација за здравствена
едукација и истражување, Скопје 2021**

Уредник: **Оливера Стојковска Ивановска**

Лектура: **Виолета Танчева-Златева**

Графичко уредување: **Теано Кардула**

Овој материјал е финансиран од шведската фондација „Квина тил Квина“.
„Квина тил Квина“ не мора да се согласува со ставовите искажани во него.
Неговата содржина е единствена одговорност на авторот.

Жените во Македонија генерално се соочуваат со тешкотии при пристапот до пазарот на трудот. Ситуацијата е уште потешка за жените од етничките заедници, особено за Ромките. Тие се изложени на „двојна дискриминација“ – од мнозинското население и од самите ромски заедници, врз основа на етничка припадност и пол, што ги турка на маргините на економското општество.¹

Ромките се секојдневно изложени на повеќекратна и интерсекциска дискриминација во рамките на нивните заедници, но и надвор од нив. Во нивните заедници патријархалниот систем на вредности, кој е присутен, всушност, во сите заедници, наметнува големи очекувања од улогата на жената во семејството и општеството. Надвор од нивните заедници, преовладуваат негативни перцепции и стереотипи за Ромките. Да се биде жена во рамки на таков патријархален систем и да се припаѓа на една социјално исклучена и стигматизирана група е причина за нивна дискриминација.²

Според Извештајот на Светската банка од 2019 година, родовиот јаз во учеството во работната сила е сè уште голем, а кај Ромките постојат низа ограничувања што ги прават невработливи и економски зависни.

Наодите од Извештајот информираат дека ниското образовно ниво, слабата достапност до стручни вештини и обуки, како и немањето пристап до информации се главните пречки што ја ограничуваат вработливоста на Ромките во Република Северна Македонија. Социјалните норми и нормите во заедницата се уште едно важно ограничување за нив. Преку раните бракови им се ограничува нивното образование, а со тоа се ставаат во улога на домаќинки кои треба да се грижат за домот и децата. Покрај тоа, институционалните центри за грижа за децата се тешко достапни. Проширувањето на капацитетите и достапната детска грижа може да го поттикне учеството на овие жени во работната сила.

---

¹ Анализа на јавните политики за правата на Ромите во Република Македонија, Хелсиншки комитет за човекови права на Република Македонија, 2018

² Federación Nacional de Asociaciones de Mujeres Gitanas, KAMIRA, Roma Women Research- Report on Spain

01

Од друга страна, дури 33 % Роми се вклучени во неформалната економија,³ за што во најголем дел придонесуваат рестриktivното трудово законодавство, високите даноци на трудот за работниците со ниски плати и немањето посебна политика, односно активна мерка која ќе ја поттикне промената на непријавената во пријавена работа.

---

³ Roma Integration Roadmap Republic of North Macedonia 2019-2021, Roma Integration Regional Cooperation Council, 2019, <https://www.rec.int/romaintegration2020/docs/109/roma-integration-roadmap-republic-of-north-macedonia-2019-2021>,

Краткиот осврт има за цел да даде преглед на актуелната состојба на невработеноста на Ромките во Република Северна Македонија, како и на степенот на искористеност на активните мерки и услуги за вработување од страна на Ромките. Документот е резултат на мониторинг активностите на Неформалната група за застапување на правата на Ромките во рамките на проектот „Вработена Ромка = независна Ромка“, поддржан од Фондацијата „Квина тил Квина“, кои беа спроведени во текот на 2021 година. Оваа Неформална група, која е формирана во 2019 година со техничка поддршка на ХЕРА, се застапува за еднакви можности за вработување на Ромките во нашата држава. Наодите од спроведената анализа ќе се користат за застапување заради унапредување на националните и локалните програми и мерки за вработување на Ромките во Република Северна Македонија.

При подготовка на мониторинг извештајот се користи квалитативен (деск-анализа и целна група) и квантитативен (анкетен прашалник) методолошки пристап за собирање податоци.

Истражувачки методи

- Деск-анализа

Деск-анализата обезбеди податоци од анализа на оперативни планови, заради целосно согледување на моменталната состојба и бројот на невработени Ромки на национално ниво и на ниво на Град Скопје, на постоечките активни мерки и програми за вработување и нивната искористеност од страна на Ромките. Исто така, во рамки на деск-анализата беа проверени и податоци што се достапни од слични истражувачки студии и извештаи, подготвени од граѓански и меѓународни организации.

Преку оваа деск-анализа се прибраа секундарни податоци преку писма за барање информации од јавен карактер, кои беа пратени до Агенцијата за вработување на Република Северна Македонија и до Министерството за труд и социјална политика.

- Фокус група

Фокус групите послужија да се соберат повеќе информации од прва рака за главните предизвици со кои се соочуваат Ромките при процесот на вклучување на пазарот на трудот. Спроведени беа три фокус групи со кои беа опфатени вкупно 17 девојки и

03

жени во Прилеп, Скопје и Тетово.

- Анкета

Анкетата е спроведена на 200 Ромки од повеќе градови во државата (на терен, телефонски и онлајн на социјалната мрежа Фејсбук). Анкетата содржи прашања за статусот на вработеност кај Ромките, причините за невработеност и користењето на

Споредба на стапката на невработеност на национално ниво и на ниво на Град Скопје за 2019 и 2020 година според возрастна структура и образование

Стапката на вработување на Ромите во Република Северна Македонија е само 22 % и е скоро двојно помала отколку кај другите етнички заедници.⁴ Според податоците на Агенцијата за вработување, во 2019 година имало регистрирано вкупно 4.632 невработени Ромки, додека во 2020 година тој број е за дури 57 % поголем и изнесува 7.280.

Евидентно е дека пандемијата со ковид-19 предизвика економска криза која ја продлабочи нееднаквоста на најранливите категории граѓани. Од вкупниот број регистрирани невработени Ромки, дури 94 % се без образование или имаат основно образование. За разлика од 2019 година, кога имало 4.386, во 2020 година бројот на оваа категорија е зголемен за 55 %. Во 2020 година забележително е зголемувањето на процентот кај регистрираните Ромки со непотполно средно образование за 95 %, од 59 на 115, и кај Ромките со завршено средно образование за 96 %, од 177 во 2019 на 347 во 2020 година.

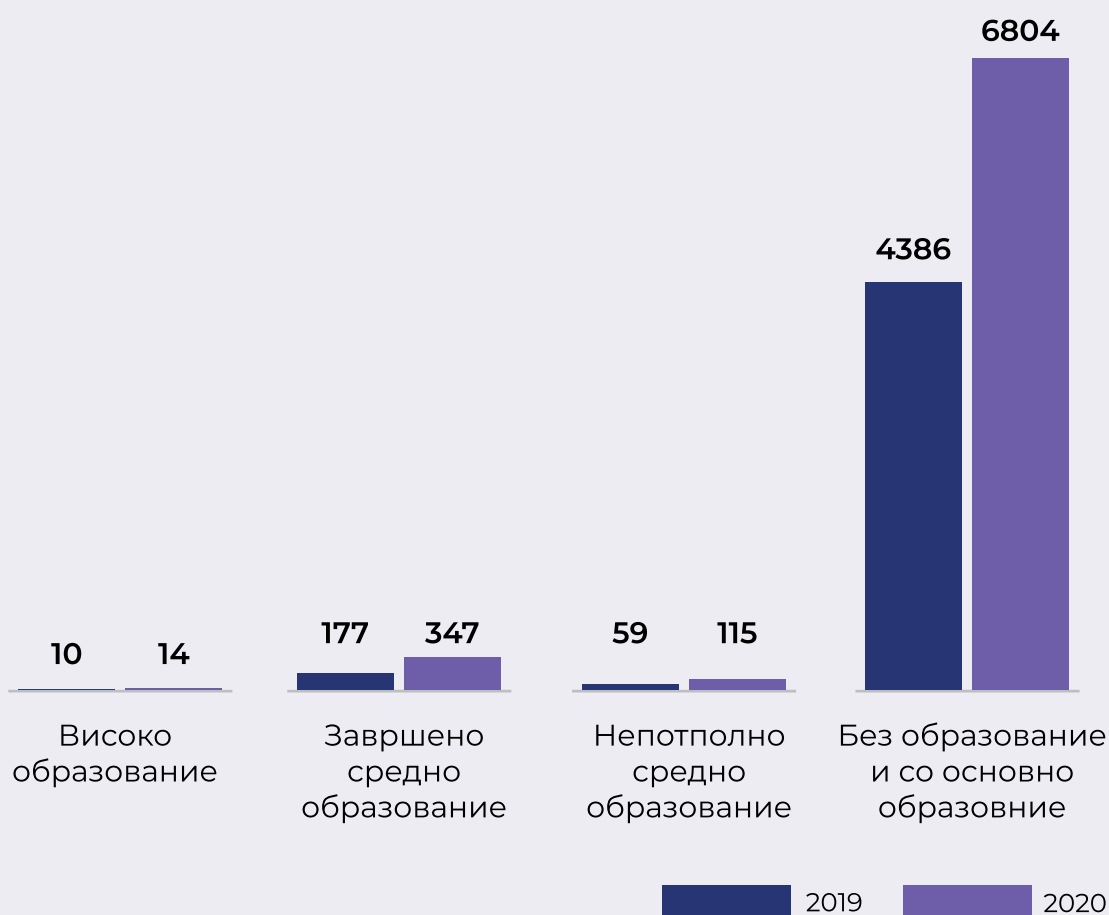
---

⁴ Roma Integration Roadmap Republic of North Macedonia 2019-2021, Roma Integration Regional Cooperation Council, 2019, <https://www.rcc.int/romaintegration2020/docs/109/roma-integration-roadmap-republic-of-north-macedonia-2019-2021>,

03

На национално ниво, процентот на регистрирани невработени Ромки со високо образование пораснал за 40 % (14 Ромки), додека на ниво на Град Скопје бројот се искачил на 5 Ромки, за разлика од 2019 година, кога имало регистрирано само една. Согласно зголемениот вкупен број на регистрирани невработени Ромки, се зголемил и бројот на невработени во сите возрасни структури, а најмногу кај Ромките на возраст меѓу 40 и 44 години, при што нивниот број изнесува 915. Во споредба со 2019 година, загрижувачки е порастот во 2020 година од дури 104 % кај младите Ромки на возраст меѓу 20 и 24 години.

Графикон 1:
Број на невработени Ромки според степен на образование во 2019 и 2020 година

Што се однесува, пак, на ниво на Град Скопје, податоците не се разликуваат многу од тие на национално ниво. Процентуалното зголемување на невработеноста кај Ромките според образование и возрасна структура е скоро иста.

Според податоците од Агенцијата за вработување, бројот на невработени Ромки е зголемен за 68 %. За разлика од 2019 година, кога имало регистрирани 1.427 невработени Ромки без образование и со основно образование, во 2020 година тој број е искачен на 2.359. Најголемо зголемување на невработеноста се забележува кај помладата популација на Ромки меѓу 20 и 24 години (за 128 %) и кај Ромките со завршено средно образование, со зголемување од 124 %. Една од најпогодените категории се Ромките на возраст од 60 и повеќе години, каде од 60 во 2019 години бројот се искачил на 125 невработени Ромки во 2020 години, односно се зголемил за 108 %.

Графикон 2:
Број на невработени Ромки според возрасна структура
во 2019 и 2020 година

Во текот на 2020 година, споредено со Ромите, стапката на невработеност кај Ромките е поголема во просек за 10 % и тоа кај сите возрасни категории до 55 години. Зголемена невработеност кај Ромите има само кај лицата на возраст од 60 години и повеќе со 50 % повеќе за разлика од Ромките.

04

Ромките и искористеноста на активните мерки за вработување

Националниот оперативен план за активни програми и мерки за вработување и услуги за пазарот на трудот за 2020 година вклучува вкупно 15 мерки и програми за вклучување на невработените лица на пазарот на труд. Поради пандемијата со ковид-19 што ја зафати земјата, во првата половина од 2020 година не се спроведоа дури 9 од 15 предвидени мерки.

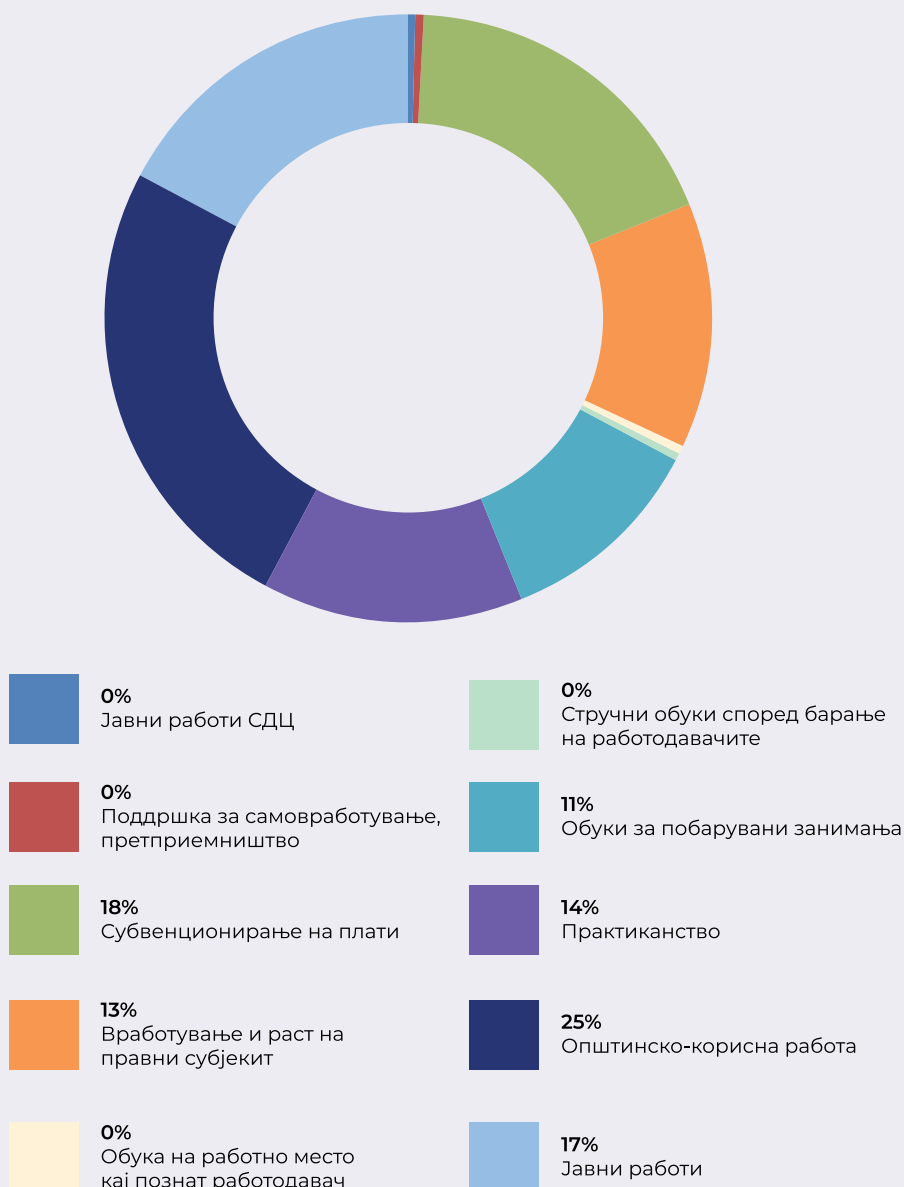
Во оперативниот план, Ромите се споменати како посебна целна група во 7 од вкупно 15 мерки. Станува збор за мерките: 2.1. Субвенционирање на плати, каде се настојува да се опфатат 120 Роми; 2.2. Вработување и раст на правни субјекти, каде се настојува да се опфатат 40 Роми; 3.1. Обука на работно место за познат работодавач, со опфат од 50 Роми, при што се поттикнуваат да аплицираат корисници на гарантирана минимална помош со минимум основно образование; 3.2.(б) Стручни обуки според барање на работодавачите, каде целна група се лица од ранливи категории, меѓу кои и припадници од ромската заедница; со мерката 3.3. Обука за побарувани занимања предвидено е да се опфатат вкупно 694 лица, од кои 60 Роми; со мерката 5. Практиканство се поттикнуваат да аплицираат лица со завршено минимум основно образование, при што од вкупниот опфат од 1.575 лица се настојува да се опфатат 100 Роми; со мерката 6.2. Јавни работи, од вкупно предвидени 550 лица корисници, се настојува 200 да се Роми.

Во текот на 2020 година вкупно 7.886 регистрирани невработени лица искористиле некоја од националните мерки за вработување. Од овие корисници вкупно 664 биле Роми (8,4 %), со што овој број е зголемен за 117 % во споредба со 2019 година (306 лица). Сепак, во однос на родовата застапеност, само 205 Ромки, или 2,6 % користеле мерка за вработување од вкупниот број на лица кои искористиле некоја од мерките. Иако има зголемување на искористеноста на мерките од страна на Ромките за 21 % во споредба со 2019 година, сепак, за 124 % повеќе Роми (459) биле дел од активните мерки. И покрај тоа што бројот на Ромки кои биле дел од активните мерки од година во година бележи зголемување, сепак, кога ќе се земе предвид зголемената стапка на невработеност и зголемениот број на регистрирани невработени Ромки, овој број е повторно мал.

04

Најголема искористеност од мерките за вработување кај Ромките има во мерката Општокорисна работа (8,3 % или 52 Ромки) и Јавни работи (8,1 % или 34 Ромки), додека најмала искористеност има кај мерките Субвенционирање на плати (1,7 % или 37 Ромки) и Обука на работно место кај познат работодавач (1,6 % односно само една Ромка). Само по една Ромка била дел од мерките Поддршка за самовработување, претприемништво, Стручни обуки според барање на работодавачите и Јавни работи СДЦ. Иако во Националниот оперативен план за вработување кај мерката Обука на работно место кај познат работодавач е предвидено да се опфатат 50 Роми, сепак, вклучени биле 4 Роми и само една Ромка.

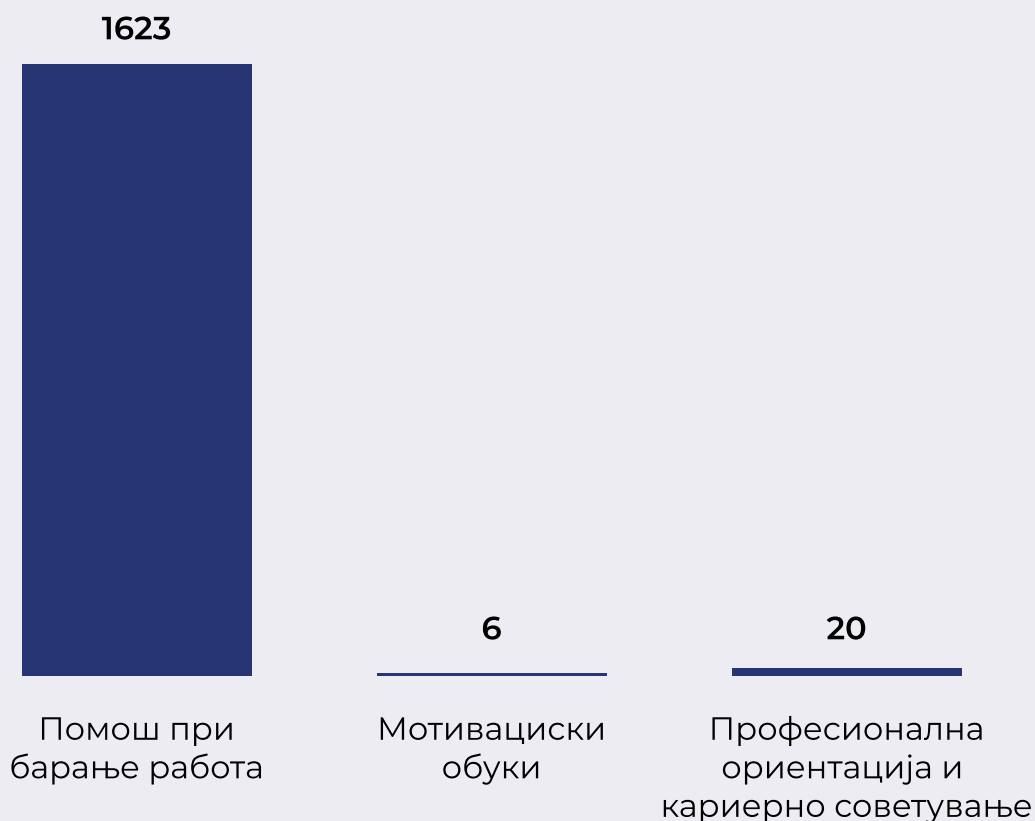
Графикон 3:
Искористеност на активни мерки за вработување од Ромки во 2020 година

Ромките и искористеноста на услугите за вработување на пазарот на трудот

Преку услугите за вработување на невработени лица, како што се (1) помош при барање работа, (2) мотивациски обуки, (3) обуки за подготовка за вработување и работа, и (4) професионална ориентација и кариерно советување, во текот на 2020 година биле опфатени 1.649 Ромки од вкупно 40.407 лица корисници на овие услуги, односно 4,1 %. Најголем дел од услугите се побарани за помош при барање на работа од дури 98 % од Ромките, додека само 6 Ромки посетиле мотивациски обуки. Ниту една Ромка не била вклучена во обуки за подготовка за вработување и работа.

Графикон 4:
Број на Ромки кои искористиле услуги за вработување во 2020 година

Со цел невработените лица да се информираат и да се мотивираат за вклучување во активните програми и мерки за вработување и услугите, Центарот за вработување на Град Скопје во 2020 година организираше Инфо-средби со невработените лица за промовирање на активните програми и мерки за вработување од Оперативниот план за активни програми и мерки за вработување и услуги на пазарот на трудот за 2020 година. Нема податоци колку Роми и Ромки учествувале на овие информативни средби.

Според добиените информации од Агенцијата за вработување, во Центрите за вработување определени се вработени лица кои се задолжени за соработка со менторите во рамките на спроведување на услугата „Активација на невработени Роми и други лица во ризик од социјално исклучување“, соработка со граѓанските организации кои работат на полето на вработувањето на Ромите, вклучување во активните мерки и услуги на пазарот на трудот и др. Обуки за поддршка и помош на невработените лица Роми во процесот на барање работа за вработените од центрите за вработување, биле спроведени само како дел од содржините на други одржани обуки за обезбедување на овој вид услуги на невработени лица, меѓу кои се и Ромите. Вработените во центрите за вработување се обучени за реализација на сите видови услуги, како и за информирање, советување и помош за успешно вклучување и учество на сите невработени лица во активни програми и мерки за вработување, но не се обучени за работа со Роми како посебна целна група.

Во рамки на услугата за активација на невработени Роми и други лица во ризик од социјално исклучување, опфатени биле вкупно 4.200 лица од ромската популација, од кои 868 биле жени, односно 21 %. Од нив само 72 Ромки (8 %) успешно биле вклучени во активните мерки за вработување. Вкупно 47 Ромки се директно вработени во приватниот сектор, а само 2 Ромки биле работно ангажирани на национално ниво.

Оваа услуга им овозможува на невработените лица да добијат пристап до тимот на ментори (вкупно 15, од кои 6 се во Скопје) кои се ангажирани во локалните заедници. Улогата на менторите е да ги мотивираат и редовно да ги информираат за можностите за вработувања или за подобрување на професионалните капацитети. Преку индивидуален пристап, менторите ги идентификуваат квалификациите, знаењата и вештините со кои располагаат лицата и понатаму ги упатуваат кон соодветните мерки и програми.

Наоди од Истражување за причините за невработеност и потребите за зголемување на вработливоста на Ромките

Групата за застапување за еднакви можности при вработување спроведе истражување чија цел беше да се соберат информации од прва рака за главните предизвици со кои се соочуваат Ромки при процесот на вклучување на пазарот на трудот. Истражувањето се реализираше во период од еден месец, а притоа се користеше квантитативен метод, односно анкета, која беше спроведена на 200 Ромки на возраст од 18 до 60 години кои живеат на територијата на државата. Прибирањето на податоците се водеше на три начини: преку спроведување на прашалникот на терен, преку споделување на прашалникот на социјалната мрежа Фејсбук, и преку одржување на фокус групи. Во целото истражување беа организирани три фокус групи – во Скопје, Тетово и Прилеп.

Од вкупно анкетирани 200 Ромки, во АВРСМ како невработени лица се пријавуваат 101, што е речиси еднакво со бројот на оние кои не се пријавуваат (99), од кои 79,6 % се пријавуваат како активни баратели на работа. Дури 74 од 200 Ромки опфатени со анкета работат неформално, што повторно го потврдува фактот дека поголемиот дел од Ромките се дел од сивата економија. Како поттик и мотивација за да излезат од сивата економија и формално да се вработат, 23 % од анкетираниите одговориле дека им е потребна преквалификација поради немање доволно стручен степен на образование, 22 % од анкетираниите одговориле дека повисоките финансиски средства се битниот фактор и мотивација за да се вработат формално. Додека, пак, 17 % од анкетираниите имаат проблем со згрижувањето на децата на предучилишна возраст во часовите кога тие би биле работно ангажирани. Тие тврдат дека, доколку има бесплатен дневен детски престој или некој олеснителен пакет мерки за ослободување на дел од месечниот надомест, ќе им биде од особено значење и ќе имаат можност за формално вработување.

Според добиените податоците од истражувањето, Ромките во поголем дел се одбиени од страна на работодавачите уште на самиот почеток при аплицирање за работа само поради нивната етничка припадност и бојата на кожата, без

да им се даде можност да се вработат. Анкетираните тврдат дека на огласите за работа на кои аплицираат не добиваат повратни информации од работодавачите и често пати се соочуваат со говор на омраза и се оставени во неизвесност, што го потврдува фактот дека Ромките сè уште се соочуваат со предрасуди, стереотипи и дискриминација.

”

Мене ми треба за на работа да влезам јака партиска позадина, да ме клај прво на договор... да иначе никој нормален чоек не те прима да му појдеш индивидуално со диплома, ова и ова сакам да го работам, спремна сум, вредна сум вработи ме – нема шанси.

“

Податоците од анализата ја потврдија првенствено состојбата со високта неискористеност на мерките и услугите за вработување од АВРСМ меѓу Ромките, со оглед на фактот дека дури 53 % од анкетираните одговориле дека не знаат и не се информирани за мерките и услугите за вработување. Со оглед на тоа што станува збор за целна група со низок степен на образование, голема е неинформираноста во врска со процедурите за користење на мерките и програмите од АВРСМ, а постои и недоволна асистенција од институциите при остварување на ова право.

Позитивен е податокот дека има промена во перцепцијата и свеста кај Ромките е подигната по однос прашањето каде е местото на жената. Дури 90 % од анкетираните сметаат дека изреката „Местото на жената е дома“ не важи за жените кои сакаат да работат и кои ги познаваат своите права во општеството. На ова прашање жените дискутираа дека секоја жена треба да работи, таа треба да си го знае местото, а нејзиното место не е само дома, таа треба да се вработи и да заработува заедно со својот сопруг, да ги ужива сите социоекономски права и да биде рамноправна со другите жени.

”

Би сакала да работам државна работа, да имам примање, да ми тече стаж за да можам во старост да земам пензија.

“

На прашањето дали би прифатиле бесплатни обуки и преквалификации за да можат полесно да се вработат, 147 жени одговориле позитивно, додека, пак, 53 жени одговориле дека не би прифатиле од различни причини (стари се или нема кој да им ги чува децата). Доколку постојат обуки за занаети, од анкетираните најмногу се заинтересирани да посетуваат обуки за козметички услуги, негувателки за стари лица, обуки за шнајдерки, како и обуки за готвачки.

07

Заклучоци

Спроведениот мониторинг ни покажа дека сè уште се забележува ниска искористеност на активните мерки и услуги за вработување од страна на Ромките. Иако со Оперативниот план за активни програми и мерки за вработување и услуги на пазарот на трудот за 2020 година се утврдуваат програми/услуги за вработување и преку нивно спроведување се настојува да се поддржи создавањето на нови работни места и да се зголеми стапката на вработеност, сепак, ромската заедница изостанува од пазарот на трудот. Според добиените податоци од АВРСМ за 2020 година, во активните мерки и услуги биле вклучени 205 Ромки, или 2,6 % од вкупниот број на корисници.

Иако од година во година има тенденција на зголемување на корисници Ромки на активните мерки и услуги, сепак, нивниот опфат во активните мерки е многу мал и тоа мало учеството во мерките не придонесува за зголемување на вработеноста на Ромките. Од направената анализа може да се заклучи дека е сè уште голема неинформираноста за мерките и услугите во рамки на Оперативниот план за вработување меѓу Ромките, а изостанува и асистенцијата од институцијата при остварување на ова право. Иако свеста за еднаква, вработена и независна Ромка е делумно подигната, сепак, образованието и немањето стручни квалификации се главна пречка за формално вработување. Од друга страна, нормите во заедницата ги спречуваат Ромките да се вклучат на пазарот на трудот, бидејќи се грижат за домот, семејството и децата. Исклучително важна е заинтересираноста кај Ромките за посета на обуки за занаети за нивна доквалификација или преквалификација, што ќе им овозможи полесно вклучување на пазарот на трудот.

08

Препораки

- Зголемување на квотите за опфат на Ромки во мерките за вработување во рамки на Националниот оперативен план за вработување.
- Изготвување на посебна мерка приспособена на специфичните потреби на Ромките, која ќе вклучува преквалификација и доквалификација на занимања што се барани на пазарот на трудот.
- Изготвување на програма за позитивна дискриминација за вработување на Ромки, преку финансиски поттик на работодавачите, преку кампањи за подигнување на свеста кај работодавачите за справување со стереотипизирањето на Ромките на пазарот на трудот.
- Зголемување на капацитетите и бројот на детски градинки, и ослободување на маргинализираните групи граѓани од плаќање на партиципација во нив, за да се олеснат можностите за обука и вработување на Ромките.
- Зголемување на ажурноста на центрите за вработување кон лицата кои се пријавуваат како невработени, преку соодветно и навремено информирање. Итни промени во начинот на информирање и проследување на информациите до барателите на работа, особено допирање до оние кои воопшто не ја препознаваат АВРСМ како место каде што има можност за користење мерки и услуги за вработување.
- Со цел доближување на понудата и побарувачката, единиците на локалните самоуправи треба да изготват локални акциски планови за вработување кои ќе бидат во согласност со националните планови, во соработка со граѓанските организации и националните власти. Притоа, од особена важност е да издвојат финансиски средства за спроведување на тие планови. Со локалниот акциски план за вработување ќе се овозможи зголемена информираност, поголема мобилност, родова еднаквост и вклучување на тешко вработливите лица на пазарот на трудот.

